

НАВУКОВЫ СТЫЛЬ – сістэма моўных сродкаў, прызначаная для перадачы і захавання навуковых ведаў. Гэта стыль спецыяльнай навуковай літаратуры, які падзяляецца на тры падстылі: уласна навуковы (жанры: манаграфія, дысертацыя, аўтарэферат і інш.); навукова-вучэбны (жанры: падручнік, лекцыя, семінарскі даклад і інш.); навукова-папулярны (жанры: выступленне, дапаможнік, артыкул і інш.).

Спецыфіка інфармацыйнай функцыі навуковага стылю вызначае сукупнасць такіх камунікатыўных якасцей, як лагічнасць, яснасць, дакладнасць маўлення.

Функцыя перадачы лагічна аргументаванай інфармацыі найбольш поўна выяўляецца ва ўласна навуковым маўленні:

*Н – пятнаццатая літара беларускага алфавіта. Паходзіць з кірыліцай N («наш»), што ўзнікла на аснове грэка-візантыйскай устаўнай N («ні»). У старабеларускую графіку перайшла са старажытнарускага пісьменства. Абазначала зычныя гукі **н, н'** (назвати, небо). Мела таксама лічбавае значэнне «пяцьдзесят» («Беларуская мова: энцыклапедыя»).*

Для тэкстаў навукова-папулярнага падстылю характэрна ўжыванне вобразных сродкаў мовы, гутарковых моўных адзінак, што дазваляе перадаць навуковую інфармацыю цікава і даступна. Такая інфармацыя папулярна каменціруецца:

Рабыя жывёлы – конь, карова – атаясамліваліся са зменлівым, няўстойлівым надвор'ем. Напрыклад, у беларускіх гаворках сустракаецца выраз Восень на рабым кані ездзіць – так гавораць аб пахмурным, зменлівым асеннім надвор'і, калі следам за цёплымі днямі прыходзяць дні з дажджамі і вятрамі (У.Коваль. «Чым адгукаецца слова»).

У навукова-вучэбных тэкстах могуць спалучацца моўныя сродкі ўласна навуковага і навукова-папулярнага падстыляў з перавагай аднаго ці другога ў залежнасці ад узросту і кантынгенту навучэнцаў. Звернемся да прыкладу:

Лексікаграфія – раздзел мовазнаўства, які распрацоўвае пытанні тэорыі і практыкі складання слоўнікаў. У задачы лексікаграфіі ўваходзіць збіранне, сістэматызацыя і апісанне лексікі пэўнай мовы з мэтай складання слоўнікаў, вызначэнне іх тыпаў, структуры слоўнікавых артыкулаў, распрацоўка сістэмы памет, тлумачэнне семантыкі слова («Сучасная беларуская літаратурная мова»).

У гэтым навукова-вучэбным тэксце пераважаюць моўныя сродкі ўласна навуковага падстылю, што выяўляецца ва ўжыванні лінгвістычных тэрмінаў *лексікаграфія, лексіка, семантыка*, формаў роднага склону назоўнікаў, у дакладнай перадачы інфармацыі без вобразных сродкаў мовы і элементаў гутарковага стылю. Наступны тэкст таксама навукова-вучэбнага падстылю, але з моўнымі асаблівасцямі навукова-папулярнага маўлення:

Значным, разнастайным і своеасаблівым моўным багаццем вызначаецца размоўны стыль. Менавіта пісьменнікі дбаюць, каб захавалася, не перарывалася сувязь, каб літаратурная мова не асобным дрэўцам развівалася, а вырасла з адзіных каранёў мовы народнай. Гэта адносіцца не да тых ці іншых дыялектных лексем, а, у першую чаргу, да адзінства

заканамернасцей унутранага развіцця ўсіх моўных узроўняў – фанетычнага, лексічнага, граматычнага («Асновы культуры маўлення і стылістыкі»).

Як бачым, апрача лінгвістычных тэрмінаў, у тэксце выкарыстоўваюцца вобразныя сродкі мовы *адзіныя карані мовы народнай, асобнае дрэўца*.

Найбольш спецыфічнай часткай лексічнага складу навуковых тэкстаў з'яўляецца **тэрміналогія** – сістэма тэрмінаў пэўнай галіны навукі, тэхнікі, культуры. Існуе, напрыклад, лінгвістычная, фізічная, тэхнічная, медыцынская тэрміналогія. Поруч з тэрмінамі ў кожнай галіне ведаў ёсць таксама тэрміны-назвы.

Самы значны пласт лексікі навуковага стылю складае агульнанавуковая лексіка: *канцэнтраваць, атаясамліваць, вынікаць, прадугледжваць, прадвызначаць, высвятляць, тлумачыць, даказваць*. Актыўна выкарыстоўваюцца інтэрнацыянальныя словы лацінскага і грэчаскага паходжання: *альтэрнатыва, аргумент, апрабацыя, аналіз, гіпотэза, дыялектыка*.

На марфалагічным узроўні для навуковага стылю характэрна ўжыванне формаў займеннікаў 1-й асобы множнага ліку, напрыклад: *мы лічым, мы мяркуем*. У навуковых тэкстах ужываюцца назоўнікі, што тлумачыцца іх намінатывай функцыяй: яны абазначаюць, апісваюць з'яву. Актыўна выкарыстоўваюцца абстрактныя назоўнікі: *умова, колькасць, уласцівасць, велічыня, з'ява* і інш. У навуковым стылі некаторыя абстрактныя і рэчыўныя назоўнікі маюць форму множнага ліку: *тэмпературы, частоты, маслы, гліны, солі*. Навуковаму маўленню ўласцівы формы роднага склону назоўнікаў: *вынікі даследавання, дасягненні лінгвістыкі, правядзенне эксперыменту*. Прыметнікі выкарыстоўваюцца пераважна ў тэрмінах: *звонкі зычны, якасны прыметнік, складаны сказ*. Для навуковага стылю характэрна ўжыванне ў ролі прыназоўнікаў поўназначальных слоў: *у сувязі з, шляхам, па меры, на працягу*.

Адметнасць навуковага стылю выяўляецца і ў сінтаксісе. Сярод простых сказаў пераважаюць ускладненыя аднароднымі членамі, пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі:

Словы з прамым і пераносным значэннем лёгка збліжаюцца, сінанімізуюцца ў кантэксце, ствараюць індывідуальнасць, непаўторнасць Коласавага стылю (А.Юрэвіч. «Вобразнасць Коласавага слова»).

У гэтым сказе з навуковага тэксту ўжыты аднародныя члены *прамым і пераносным; збліжаюцца, сінанімізуюцца, ствараюць; індывідуальнасць, непаўторнасць*.

Сярод простых сказаў навуковых тэкстаў актыўна выкарыстоўваюцца няпэўна-асабовыя (*Вылучаюць некалькі разнавіднасцей марфалагічнага словаўтварэння*), безасабовыя (*Нельга ўтварыць простую форму вышэйшай ступені параўнання*).

У тэкстах навуковага стылю часта ўжываюцца складаназалежныя сказы, якія пераважаюць над складаназлучанымі. Складаназалежныя сказы выражаюць прычынныя, азначальныя, умоўныя, выніковыя, часавыя адносіны, што асабліва важна для навуковага маўлення. У лінгвістычных

даследаваннях актыўна выкарыстоўваюцца складаназалежныя сказы з даданымі азначальнымі:

Метафара макракантэксту можа знаходзіцца ў розных пазіцыях адносна слова ці тэксту, якія яе тлумачаць, падтрымліваюць або падрыхтоўваюць (М.Кавалёва. «Метафара і кантэкст»).

Сэнсавыя сувязі паміж сказамі ў тэксце рэалізуюцца пэўнымі спосабамі, адзін з якіх – паўтор. У навуковым стылі найчасцей выкарыстоўваецца лексічны паўтор. Неабходна памятаць, што нематываваны паўтор пэўнага слова ў вузкім кантэксце звычайна разглядаецца як стылістычная памылка – таўталогія. Аднак у тэкстах навуковага стылю лексічны паўтор стылістычна апраўданы. Звернемся да прыкладу:

Займеннікі ў мове паказваюць на прадметы, якасці, на іх адносіны і сувязь. Таму ад правільнага ўжывання займеннікаў у многім залежыць дакладнасць, даступнасць выкладу ў тэкстах любога стылю. Вучыць ужыванню займеннікаў у пісьмовай і вуснай мове – задача і граматыкі, і стылістыкі (А.Каўрус. «Стылістыка беларускай мовы»).

У гэтым тэксце навуковага стылю сказы звязаны паміж сабой паслядоўнай сувяззю, якая выражаецца паўторам слова *займеннікі*. Паўтор можа выражацца заменай часткі папярэдняга сказа займеннікамі:

Дзеяслоў адыгрывае вялікую ролю ў арганізацыі сказа, у стварэнні тэксту любога стылю. Гэта абумоўлена і яго лексічным значэннем, і шматлікімі граматычнымі катэгорыямі: ладу, часу, стану, асобы і іншымі (А.Каўрус. «Стылістыка беларускай мовы»).

У прыведзеным прыкладзе частка першага сказа *вялікая роля ў арганізацыі сказа, у стварэнні тэксту любога стылю* замяняецца ў другім сказе словам *гэта*. Такім чынам ажыццяўляецца сувязь паміж сказамі. У тэкстах навуковага стылю можа выкарыстоўвацца сінанімічны паўтор:

Злітныя эпітэты могуць быць выражаныя і спалучэннямі некалькіх – двух, а то і трох – прыслоўяў з прыметнікам. У такім выпадку вобразныя азначэнні не толькі характарызуюць прымету прадмета, а і паглыбляюць, пашыраюць яго сэнс... (Н.Гаўрош. «Злітныя эпітэты ў мастацкіх тэкстах»).

Слова *эпітэты* ў наступным сказе замяняецца сінанімічным адпаведнікам *вобразныя азначэнні*.

Такім чынам, для навуковага стылю характэрна спецыфічнае ўжыванне лексічных, марфалагічных і сінтаксічных сродкаў. Такое ўжыванне дазваляе поўна рэалізаваць асноўную функцыю навуковага стылю – функцыю перадачы лагічна аргументаванай інфармацыі.

Т.Я.Старасценка